

DAGENS FRÅGOR

Den 20 nov. 1937.

Från Tornedalen till Helsingfors. Den svensk-finska syneförrättningen i Tornedalen startade under mindre lyckliga auspicer. Uppenbarligen hade hrr Slanders, Engbergs, Holstis och Hannulas visitation improvisationens karaktär, med alla de risker, som därmed kunna vara förenade. Dessutom kunde det ifrågasättas, om rätt tidpunkt för gränsmötet valts. Underrättelserna från Helsingfors om tillämpningen av den nya universitetslagen tydde närmast på, att resan knappast företogs i det rätta psykologiska ögonblicket. Slutligen lät hr Engberg i sin handlingsiver undslippa sig uttalanden på ort och ställe, som kunde ingiva den uppfattningen att undervisningen i finska i de svenska Tornedalsskolorna skulle i hög grad vidgas, ej blott utöver vad han som ecklesiastikminister själv föreslagit utan även vida längre än vad den finstalande befolkningen själv önskade.

Efter hemkomsten via Helsingfors skyndade sig hr Engberg att tolka sig själv och därmed reducera räckvidden av resetalens löften. I den mån hans strävan kommer att inrikta sig på att ge de finstalande barnen tillfälle till en fördjupad undervisning i deras modersmål, utan att deras eget välförstådda intresse att fullständigt lära sig svenska trädes för nära, behöver han näppeligen röna något starkare motstånd. Vårt land har råd att ge sin språkliga minoritet möjligheten att vara tvåspråkig och att därmed bevara de skatter, som modersmålet för människor alltid måste representera. En sådan politik måste stå i god överensstämmelse med vår uppfattning om billighet, rättvisa och humanitet. Så länge den finstalande befolkningen själv ingenting högre önskar än att erhålla en solid undervisning i svenska språket, vore det ett utslag av spökrädsla att frukta uppkomsten av ett språkligt irredenta vid vår landgräns mot Finland. Skulle risk därför uppstå, måste frågan gälla invandringsbestämmelserna och ej så mycket undervisningen.

Färden i Tornedalen måste ha visat de finska regeringsledamöterna den goda viljan från svensk sida att tillmötesgå vår språkminoritets legitima intressen. Denna goda vilja kan demonstreras både när tillfället är lägligt och olägligt. När allt kommer omkring, var det måhända rent av passande att just under den akademiska språkstridens i Finland tillspetsning visa upp, att det icke existerade något sådant Norrbottensproblem, som man på purfinskt håll nästan ropat efter.

Händelserna under resans andra del, de bägge svenska statsrådets besök i Helsingfors, voro även ägnade att avtrubba den kritik, som till en början i Sverige ägnades resans planläggning. Exc. Slanders tal i Helsingfors uttryckte i lika värtaliga som oförtydbara vändningar den rikssvenska opinionens syn på den ömsesidiga hänsyn,

som den gemensamma sammanlevnaden borde ålägga två språkgrupper. För den nordiska tanken betydde statsminister Cajanders och exc. Sändlers publika dialog rörande ett inrikesproblem av internordisk betydelse ett stort framsteg, och exc. Sandler är värd allt erkännande för att genom sitt tal ha gjort allvar av den öppna ärlighet, som måste vara framtidsmålet för det svensk-finländska samarbetet. Om någon i Finland tvivlar på att vår utrikesminister företräder en samfällid opinion, må därtill blott genmålås, att det endast är att beklaga att exc. Sandler ej tidigare givit uttryck för Sveriges rent principiella uppfattning om den finlandssvenska minoritetens ställning. Svensk opinion kan ej förstå, att det kan åberopås några bärande principer eller ännu mindre ligga i vårt östra grannlands eget intresse att gå fram med operationskniven mot de vetenskapliga insatser, som den svensktalande minoriteten i arbetet för sitt finländska fosterlands kultur och framsteg vill och kan göra. Svensk opinion kan heller aldrig förstå, att en nålstingspolitik av det slag, som på sistone kommit till synes i samband med universitetsfrågan, skulle kunna stå i god överensstämmelse med den anda av humanitet och tolerans, som borde präglå en så högtstående kultur som den finska och som borde vara desto naturligare för en majoritet, vilken själv ända till för några årtionden sedan levde under trycket av språkliga mindervärdighetskänslor.

Den insats, Sverige kan göra till utjämnande av Finlands språktvister, sträcker sig enligt sakens natur ej gärna längre än till den deklaration, som Sveriges utrikesminister i vänskapligaste form avgivit. Man vill dock tillfoga den förhoppningen, att våra »folkfrontspartier» ej på grund av sin politiska samhörighetskänsla med systempartierna i Finland och av undseende för dessa skola låta döva sina samveten. Tvärtom vill man hoppas, att de ej skola tveka att i sina intima relationer med de finska partierna bestämt reagera mot vad de måste anse som odemokratisk undertryckningspolitik mot en maktlös folkminoritet.

Det är ännu för tidigt att söka bedöma verkningarna av exc. Sändlers appell till den finska folkmajoritetens klokhed och besinning. Tyvärr ge den finska pressens kommentarer ringa grund till optimism. Redan regien vid det svenska ministerbesöket kunde för svensk-finländarna ha varit mera hoppingivande. Lika litet som exc. Sandler i Moskva blev mottagen av Stalin, lika litet fick han i Helsingfors trots banketternas rad träffa färdens objekt, finlandssvenskarna, vilka höllos utanför. Försöken att i den finska pressen vanställa exc. Sändlers clara verba och tillägga dem en annan innebörd än den uppenbara bilda en föga löftesrik fortsättning på de ansvariga männens meningsutbyte. Man har alltför lätt att förstå den starka misstämning, som statsminister Cajanders skönmålning av språkförhållandena i Finland framkallat bland finlandssvenskarna och varom d:r Eirik Hornborgs indignerade ledare i Nya Argus bär vittne. Den finlandssvenska opinionens ackompanjemang till hr Cajanders tal var alltför disharmoniskt för att kunna övertyga oss

rikssvenskar om att den senaste finska språklagstiftningen skulle ha präglats av rättvisa.

Ändock vill man icke släppa hoppet att det senaste svensk-finländska meningsutbytet skall på lång sikt ha verkat välgörande. Den unga finska nationalismen borde snart ha övervunnit sin Sturm-und Drangperiod och växa in i ett lugnare skede. Även om starka antisvenska strömningar göra sig gällande inom den finska akademiska ungdomen och innebära ett framtida ovisshetsmoment, kunna andra hoppgivande tecken på en pacificering av språkstriden skönjas. Under alla förhållanden undgår man icke att ta starkt intryck av chefredaktör Harry Hjörnes sällsynt levande och mänskligt fängslande studie »Femte länken». Denne framhåller bl. a., hurusom de finska bönderna sedan svenskan förlorat sin forna överklassprägel ej längre ha grund för sin gamla antisvenskhet, likaså att socialdemokraterna i sin internationalism och beundran för de rikssvenska »partivännernas» förebildliga organisationsarbete alltid haft lätt att förstå svenskarna. Även om hänsyn toges till att nationalitetsstrider ofta forma sig irrationellt och leda till oberäknliga utlösningar, borde snart förutsättningarna vara inne att äntligen — med citerande av hr Cajander — »nä fram till ett läge av samförstånd, en dräkt och ett gott förhållande mellan de båda språkgrupperna, ett läge som inger den i mindretal varande en känsla av att dess skäliga behov är tryggt» och därmed avlägsna »alla de för samförståndet mellan Sverige och Finland störande moment, var helst de yppa sig».

Ett makabert jubileum. Under stor ståt, med militärparader, musik och arbetardemonstrationer, firade Sovjetrysslands härskande parti i denna månad sin diktators 20-årsjubileum. Som man kunde vänta har den bolsjevikiska propagandapparaten tagit tillfället i akt för att prisa »den socialistiska statens vinningar». Självklart förtjänar bokslutet över den ryska utvecklingen under de sista två stormiga årtiondena allt beaktande. Men vad innehåller detta bokslut? Det kan vara på sin plats att med anledning av jubileet något syna bolsjevikpolitikens grunddrag och söka klarlägga de faktiska sakförhållandena.

De bolsjevikiska publicisterna vanställa redan den historiska sanningen. Den ryska revolutionen genomfördes icke i november 1917 av bolsjevikerna utan i mars samma år av det ryska folket. I mars och under de följande månaderna likviderades den alltmer reaktionära tsarismen — vi hänvisa här blott till den framställning om kejsarinnans växande skadliga inflytande, som professor Anton Karlgren lämnat uti det nyligen utkomna sista bandet av Norstedts Världshistoria — och infördes politiska och statsborgerliga rättigheter efter västerländskt demokratiska mönster. I rörelsens spets stodo icke bolsjevikerna utan socialdemokraterna, socialrevolutionärerna samt borgerliga s. k. liberaler och intellektuella. Redan innan Lenin och hans garde i april 1917 anlönt till Petersburg var det ryska folket herre över sitt eget öde. Bolsjevikdiktaturen är på intet

sätt identisk med den ryska revolutionen. Ingen folkrörelse såsom i mars 1917 förde bolsjevikerna i november till makten. Tvärtom usurperade bolsjevikledarna denna genom ett uppror från de krigströtta soldatmassorna, som de lovade ofördröjlig fred och ofördröjligt bröd. Bolsjevikernas revolt skedde emot folkviljan. I den i november sammanträdande nationalförsamlingen, vald så långt vidriga förhållanden medgåvo på allmän, lika, direkt och hemlig valrätt och som därför förtjänar namnet folkrepresentation, utgjorde bolsjevikerna blott en ringa minoritet. Bolsjevikdiktaturen inledde sin aera med att brutalt undertrycka folkrättigheterna, när denna nationalförsamling upplöstes genom Lenins bajonetter. Skaparen av den ryska demokratiska författningen, den framstående professor Kokoschkin, mördades på sitt sjukläger av bolsjevikmatrosor.

Blott en dag kunde nationalförsamlingen förhandla. Likväl förmodade den under dessa få timmar att stifta en agrarlag, byggd på en jämförelsevis rättvis jordfördelning bland Rysslands miljoner bönder. Detta viktiga beslut bör icke alldeles bortglömmas, när de bolsjevikiska makthavarna lancera legenden att storgodssystemets söndersprängande helt och allenast vore deras verk. Man kan visserligen blott uttala förmodanden, hur en agrarreform under en liberal och demokratisk regim skulle ha förlöpt. Men man kan peka på de agrarreformer, som genomförts i de förra ryska provinserna Estland, Lettland och Lithauen; om dessa vet man att de trots alla svårigheter utfallit jämförelsevis väl och varit ägnade att utomordentligt starkt lyfta bondebefolkningens ekonomiska och kulturella nivå. Härmed kan och bör bolsjevikernas agrarpolitik jämföras. I stället för att basera reformen på en rättslig och rationell grundval utslungade bolsjevikerna parollerna: »till anfall mot jordbesittandet!» och »röva det rövade!». Anarkistiska förhållanden trädde i det egenmäktiga besittningstagandets spår; hungersnöd och elände blevo följdverkningarna härav och av de många experimenten med »socialistiska» och »kommunistiska» jordbruk. Med experimenten följde terror icke blott mot storgodsägarna utan även och främst mot den egentliga bondeklassen, som icke ville underordna sig den bolsjevikiska kasernsocialismen. Ingen bondefamilj torde bokstavligen ha undgått att hemsökas av terrorn, och inför samtid och eftervärld oräkneliga bönder föllo offer för denna. Trots alla panegyriska propagandauppgifter kan huvudresultatet av bolsjevikernas agrarpolitik, i kollektiverna (»kolchoserna») och statsgodsen, fastställas. Bägge dessa agrara produktionsformer bygga på tvånget. Huvuddelen av arbetet och produktionen måste skänkas staten utan dennas likvärdiga motprestation eller pekuniära erkänsla. Visserligen torde ett antal kollektiver kunna betecknas som goda, men det vore i högsta grad märkvärdigt, om icke sådana jordbruk även i Ryssland skulle kunna under ett par årtiondens ansträngningar åvägabringas. Det vore också felaktigt att bedöma Sovjetunionens hela jordbrukspolitik efter dessa vita korpar. Endast få bondeskikt ha, och det blott i ringa utsträckning, kunnat höja sin levnadsstandard, och en jäm-

förelse med Västerlandets jordbruk utfaller alltför avskräckande för att egentligen vara möjlig. Staten har tagit lejonparten av jordbruksproduktionen och omsatt den i mer eller mindre improduktiva industriinvesteringar, bl. a. i den omätliga krigsindustrin. Kort sagt: sovjetstaten fordrar utsugande mycket av bondebefolkningen men återgäldar detta i förhållandevis mycket ringa grad.

Likaså lider industrin av en de hejdlösa experimentens politik. Industrialiseringens olycka har varit att enorma penningmedel använts i en till stor del improduktiv produktionsapparat, allt under det att konsumenternas önsknings och behov ignorerats. Gigantiska fabriker (»kombinat») ha upprättats och de dyraste maskiner ha införts, men de sluka oerhörda penningssummor och lämna ändock ingen vinst. Även om Ryssland under sovjetstyret otvivelaktigt dock lyckats uppbygga en avsevärd industri även för export, måste detta ses mot bakgrunden av landets enorma naturrikedomar och billiga arbetskraft, d. v. s. osentimentala utsvettningssyner.

Redan bristen på skolad industriledning är en svaghet. Men denna har diktatorsystemet ytterligare skärpt. Över varje direktör eller avdelningschef hänger de okunniga men ej sällan egennyttiga och inställsamma partifunktionärernas Damoklessvärd. Den berömda planhushållningen blir ofta ingenting annat än prototypen för planlöshet. Det är därför icke att undra över att alla lämnar av industrin, trafikväsendet och handeln gång på gång redovisa misslyckanden. Behöver man bevis, är det nog att hänvisa till de otaliga s. k. sabotageprocesserna. För systemets ohållbarhet och ansvarslöshet måste hundraden och åter hundraden av ingenjörer, tekniker och arbetare plikta med livet.

Karakteristiskt för industrialiseringens orationella metoder är den s. k. Stachanowrörelsen, Stalins »skapelse» och Kremls stolthet. Systemet är tänkt som en form för rationalisering i och för produktionens höjande. Men under bolsjevikstyret har det varken blivit till fördel för industrin eller för arbetarklassen. I stället för att planmässigt organisera hela industrigrenar efter vetenskapliga metoder utvalde man systemlöst än här och än där särskilda sektioner och arbetargrupper som experimentalobjekt. Genom premier, högre lön och ordnar utmärktes aktivister, »stachanowzy». Sina förmåner njöto dessa ofta dock på sina arbetskamraters bekostnad. Till sin natur är den dåligt organiserade Stachanowmetoden en raffinerad form för arbetskraftens exploatering. Det är alltför väl bekant, att systemet är förhatligt hos massan av undernärda, lågt avlönade arbetare. Härför tala de tämligen många processerna mot Stachanowrörelsens »sabotörer» ett mycket tydligt språk. Och skulle vissa förmånliga resultat ha utvunnits inom industrin som en frukt av all propaganda och påtryckning på arbetarna, har systemet ute på landsbygden och i »kolchoserna» uppenbarligen totalt misslyckats.

T. o. m. bolsjevikiska publikationer våga icke göra gällande, att en rysk arbetares levnadsstandard motsvarar genomsnittligen en europeisk arbetares. Därför förklara de blott, att den ryska arbetarens

levnadsbetingelser skulle ha förbättrats i förhållande till förkrigstidens Ryssland. Visst var den ryske arbetarens läge före kriget tröstlöst, men bolsjevikernas påståenden äro ändock blott giltiga för enskilda arbetarkategorier. Särskilt vid jämförelse med de avsevärt förbättrade förhållandena i de förutvarande ryska provinserna i Baltikum, där reallönen är avsevärt högre, får man en klar bild av de ringa materiella framsteg, som en »socialistisk» stat ännu tjugo år efter revolutionen är mäktig. Man kan blott peka på arbetarnas bostadsfråga. Senast har madame Kollontay i en propagandaintervju i Social-demokraten velat göra gällande, att hyresutgifterna blott skulle uppgå till 4,3 % av en arbetares budget. Möjligt är att denna siffra framtröllats genom att man blott medtagit utgifterna för golvytan (»shiloplosehzad»); utgifterna för vatten, avlopp, lyse och värme skulle alltså ej ha medräknats. Enligt en officiell sovjetredogörelse av år 1929 för Internationella Statistiska Institut skulle hyresutgifterna för en rysk arbetare vid den tiden dock belöpa sig till 15,5 % av budgeten, och det är väl föga antagligt, att förhållandena sedan dess nämnvärt ändrat sig. Enligt Internationella arbetsbyråns statistik skulle hyreskostnaderna för en polsk arbetare utgöra 14,7 %, för en tjeckoslovakisk 14,7, för en lettisk 15,0, för en österrikisk 17,7, för en tysk 17,9 och för en svensk 21,8 %. Därjämte måste tas i betraktande, att den ryske arbetarens bostad sannerligen icke tillåter någon komfort, vilket också madame Kollontay erkänner. Långt ifrån alla ryska arbetare ha ännu egna bostäder; talrika arbetarfamiljer ha inte ens ett eget rum utan måste dela detta med en annan familj. Tillfogas bör dessutom, att dessa procentuppgifter endast avse arbetarnas bostadskostnader. För andra skikt äro hyrorna mycket högre. Och dessa skikt äro icke så få eller små.

Under de två senaste åren ha olika bolsjevik- eller fackmannadelegationer uppvaktat Stalin och öppet uttalat sina betänkligheter mot Kremls förvaltningsmetoder. I en inlaga till kommunistpartiets centralkommitté, undertecknad av hundratals personer i det gamla bolsjevikgardet, fästes uppmärksamheten på att förvaltningssystemet inom alla näringsgrenar slagit slint. Men Stalin och hans camarilla ignorerade fullständigt varningarna och sågo i kritiken blott en opposition mot hans person. Han lät häkta, fängsla eller avrätta kritikerna. Han ryggade därvid icke tillbaka för att avhugga den röda arméns bästa huvuden, Tuchatschewsky, Gamarnik m. fl., blott därför att dessa ledare begärde en ändring av politiken. Sedan två år tillbaka kan man iaktta, hur de ledande i alla institutioner genom skoningslösa repressalier terroriseras. Hela statsapparaten har råkat i desorganisation. Japan visste vad det gjorde, när det valde tidpunkt för sitt överfall mot Kina: det förstod mycket väl, att ingen fara hotade från rysk sida, så länge Stalin förde ett krig mot sitt eget folk.

Det finnes intet område av ekonomisk verksamhet, på vilket det bolsjevikiska systemet visat eller ännu mindre bevisat sin överlägsenhet över det kapitalistiska. Endast i fråga om brutalitet mot

oliktänkande kan det möjligen tävla med de reaktionäraste polis-stater. Men på det moraliska området intar sovjetsystemet en föga avundsvärd särställning: i sitt förintande av de intellektuella krafterna och i sitt förgiftande av statsförvaltningen med lögn, streberi och sadism har det tillskyndat landet förlusten av för lång tid framåt oersättliga värden.

Ett stort verk, invänder någon, har Sovjet likväl skapat: Röda armén. Fackmannauttalanden om denna äro dock icke samstämmiga. I en nyligen utgiven bok om Frankrikes försvarsproblem berör förre franske generalstabschefen, general Weygand, även den röda arméns styrka. Han fastslår därvid, att denna visserligen icke får underkattas men att kvaliteten icke motsvarar kvantiteten. I hur stor utsträckning armén i händelse av krig kan användas utanför Sovjets gränser är enligt Weygand en gåta.

Sovjetryssland har i själva verket aldrig varit en proletariats diktatur. Tvärtom existerar där den bolsjevikiska partientralens eller centralkommitténs diktatur över proletariatet. Efter Lenins död har denna diktatur urartat till Stalins personliga. En oriental till hela sin härkomst och uppfostran härskar han som en orientalisk despot, vilken hänsynslöst marscherar över vänners, kamraters och förment eller verkligt oppositionellas lik. Under de marterades stönanen går hans »triumftåg» till den nya »folkrepresentationen», som skall väljas om ett par veckor — ifall papperet räcker till valsedlar! — och sammanträda för att hylla »den geniale ledaren för alla folken, den käre Joseph Stalin».

Om Sovjetstaten skulle ha firat ett riktigt jubileum, borde — tycker man — alla statens och partiets skapare ha firats. Men var äro de alla? Och vilka äro de? Blott några av dem ha dött en naturlig död och blott enstaka ha kunnat rädda sig genom flykt. Om man skulle skänka tilltro till de officiella sovjetberättelserna över jätteprocesserna och avrättningarna, skulle faktiskt nästan hela partiets ledning och bolsjevikstatens grundare ha varit förrädare, spioner, kriminella förbrytare o. s. v. Just under jubileumsåret ha militärdomstolarna och G. P. U. varit mer än någonsin sysselsatta med att bringa veteranerna ur världen och liksom storstäda till jubileumsfestligheterna. Ingen tvekar om, att strömmar av oskyldigt blod flutit under denna diktatorns »upprensning». Och det enda målet för denna diktatur är att upprätthålla Stalins despoti. Är detta icke systemets bankruttförklaring?

Märktes de frånvarande döda mer än de närvarande vid jubileet, har Stalin dock funnit en »Ersatz». Han och hans regim ha kunnat glädja sig åt rökelseorna från Sovjets utländska bundsförvanter och sympatisörer. En svensk kemiprofessor, veterligen utan någon djupare politisk bildning, har i spetsen för en skara uppvaktat och lyckönskat madame Kollontay. Man tänker härvid på Lenins tes att i propagandan ej försmå de ofta godtrogna partilösa. I vårt regeringsorgan har madame Kollontay fått ej mindre än halvannan helsida upplåten för en intervju, vari hon exellerar att fylla spalterna

med granna Potemkinkulisser. Världshistoriskt kan jubileet ej förbigås. Men kunna våra socialdemokrater ha något intresse av att vilseleda svenska arbetare, trots beblandelsen i Spanien? Bjöde icke jubileet främst ett tillfälle att prisa vårt eget lands lycka att ha förskonats från sovjetexperiment? Och hade inte tillfället varit lägligt att unisont höja en kraftig protest, i humanitetsidealens namn, mot den grymhet, som är Sovjetregimens arbetsmetod och som man ännu åren före världskriget ej kunde tilltro framtidens Europa om, ej ens dess lidande halvasiatiska del?

Världshandels framtidsutsikter — renässans eller stagnation? En sakkunnig man har nyligen framkastat frågan, om det finnes något område av det mänskliga livet, där motsättningen mellan lära och leverne, mellan teori och praktik, är större och uppenbarare än när det gäller våra dagars handelspolitik. Frågan är förvisso berättigad. Det är icke mer än tio år, sedan den världsekonomiska konferensen i Genève var samlad för att dryfta de hinder — numera nog så harmlösa i våra ögon — som då reste sig för det internationella varuutbytet och för att föreslå åtgärder för problemets lösning. Resultatet är känt. Konferensen, sammansatt av de mest framstående experter från industri, handel, offentlig administration och ekonomisk vetenskap, voterade *enhälligt* ett det förträffligaste program, innefattande bland annat en allmän nedskärning och förenkling av tulltarifferna. Men redan innan depressionsårens järnnätter inbröto, hade denna planta från det internationella orangeriet vid Lac Léman begynt att vissna av brist på omvårdnad. Välmenande idealister, stundom i framgångsrika affärsmagnaters gestalt, vilja gärna däri se ett belägg för det ringa mått av visdom, varmed världen styres. Det är kanske inte lätt att inför mängden av sig hopande prejudikat rörande satsens aktuella giltighet söka vederlägga eller moderera deras uppfattning; likväl är det så, att när teori och praxis ej stämma överens, är det ej alltid praxis som är oriktig. Felet *kan* också, åtminstone till dels, vara på teorins sida, ty vilket mänskligt fel är vanligare än tankefelet?

Innan orsakerna till misslyckandet av dessa strävanden mot en friare handel undersökas, kan det vara anledning att med några siffror belysa de senaste årens utveckling. — Under åren 1932 till 1936 steg världens totala industriproduktion från 69 till drygt 111 procent av 1929 års volym, världshandelsvolymen däremot blott från 75 till 86 procent av 1929 års siffra. Detta visar alltså, att den ekonomiska återhämtningen *inom* de olika länderna endast i mindre grad avspeglat sig i stigande siffror för handeln *mellan* länderna. Under den allra senaste tiden har visserligen klyftan mellan den inre expansionen och utrikeshandeln i någon mån minskats, men alltjämt torde handelsvolymen ligga ett stycke under 1929 års toppsiffra.

Emellertid synes denna företeelse icke vara något för det senaste uppsvinget säreget. I »*Vierteljahrshefte zur Konjunkturforschung*»

(h. 3/1937, del A.; n. f.) har påvisats, att samma fenomen uppträdde också i början av återhämtningsperioderna 1901/06, 1908/13 och 1921/29. Den nu pågående utvecklingen skiljer sig blott såtillvida från förloppet under föregående tider av uppsving, att medan eftersläpningen före kriget varade endast ett eller annat år och under perioden 1921/29 tre år, den nu sträckt sig över en tidrymd av bortåt fem år. Detta talar onekligen för att — vid sidan av vissa konjunkturella faktorer, såsom återhämtningens snabbare eller långsammare förlopp i olika länder — även vissa på lång sikt verkande strukturella förändringar göra sig gällande inom världshandeln. Genom att analysera dessa och mot varandra väga deras verkningar synes man kunna bilda sig en viss om ock icke alltför exakt föreställning om det mellanfolkliga varuutbytets framtidsutsikter och på grundval därav kanske även en uppfattning om vissa kommande uppgifter för handelspolitiken.

Åtskilliga kända ekonomer ha på sistone gripit sig detta ämne an. Till de intressantaste och ur opinionsbildande synpunkt betydelsefullaste debattinläggen höra Salters »*World trade and its future*» och Ohlins »*Staterna och världsekonomin*». Givande genom sin rikedom på fakta och synpunkter äro vidare två större engelska arbeten, som båda äro resultat av en i England inte så ovanlig form av kollektiv studieverksamhet, det ena, »*Report on international trade*», sammanställt inom sällskapet PEP (Political and economic planning), det andra åter, betitlat »*The problem of international investment*», utarbetat av en studiegrupp under ledning av H. D. Henderson inom det förnämliga Royal institute of international affairs. Det vore slutligen orätt att här förbigå de tungt vägande bidrag till frågans belysande, som i form av föredrag och tidskriftsartiklar lämnats av det tyska konjunkturinstitutets ledare, professor Wagemann.

Wagemann urskiljer för sin del följande långtidsfaktorer, som han tillmäter avgörande betydelse för världshushållets och världshandelns utveckling, nämligen födelsetalens tillbakagång, rationaliseringsverksamheten, lantbrukets intensifiering i de västerländska industristaterna och omvänt agrarländernas industrialisering, den stegrade statliga aktiviteten på det ekonomiska området och slutligen det enskilda näringslivets monopolisering och kartellisering. Det förefaller praktiskt att vid behandlingen av diskussionen i frågan i stort sett följa denna indelning.

Vad sålunda först beträffar sambandet mellan befolkningsutvecklingen och världshandeln menar Wagemann, att de sjunkande födelsetalen i de västerländska industristaterna måste leda till en väsentlig inskränkning av investeringsbehovet och därmed kapitalvaruomsättningen. En reservation gör Wagemann dock, i det han erinrar om det behov av rymligare och bättre bostäder, som vid högre genomsnittlig levnadsålder hos befolkningen torde komma att göra sig gällande och som kan komma att gynnsamt påverka den internationella handeln med exempelvis trävaror och byggnadsjärn.

Salter utgår från en annan allmän synpunkt: Livsmedelsförbrukningen torde i stort sett nedgå i takt med befolkningsregressen; detta bör leda till en minskning av de livsmedelsproducerande transoceanaländernas export till de europeiska industristaterna. För att bereda sig kompensation härför skulle de förstnämnda tvingas utbygga sin egen industri i än högre grad än hittills, något som i sin tur skulle tendera att efter hand sänka den europeiska exporten till dessa »nyländer». Även här synes emellertid en reservation vara på sin plats. Det torde nämligen inte vara uteslutet, att de undersökningar, som bland annat under Nationernas förbunds auspicier verkställts rörande kosthållet inom olika länder och befolkningsskikt, kunna komma att undanröja grunden för föreställningen, att de europeiska folken redan nu i stort sett vore tillräckligt välnärda, och i stället utlösa vittgående sociala reformer i syfte att höja förbrukningen av näringsmedel inom de lägre socialgrupperna. Särskilt om sådana åtgärder skulle komma att vidtagas i England — där frågan f. n. torde vara mest aktuell — skulle man ha att räkna med en icke obetydlig och för längre tid bestående tendens till ökning av världshandeln med livsmedel, en tendens, som rentav skulle kunna tänkas på detta område motverka effekten av befolkningsutvecklingen. Säkert är detta dock ingalunda, enär det ju ligger nära till hands att sammankoppla dylika strävanden med stödåtgärder för det inhemska jordbruket.

Med det sist sagda har berörts den för närvarande kanske betydelsefullaste faktorn för världshandelns utveckling, nämligen jordbruksprotektionismen i de västerländska industristaterna. Ohlin har i olika sammanhang ingående diskuterat detta problem. Han har därvid hävdad bland annat, att prisstegringen i slutet av fjolåret och början av detta år å vete och andra vegetabiliska produkter ingalunda utgjorde ett bevis för att produktionskapaciteten bättre anpassats till behovet. Produktionen hade sjunkit egentligen blott i de länder, där framställningskostnaderna vore lägst. Med då rådande höga priser, framhöll Ohlin i somras i en uppsats i Internationella handelskammarens tidskrift, vore ett raskt stigande utbud från sistnämnda länders sida att emotse. Av nu tillgängliga rapporter att döma, har utvecklingen redan givit Ohlin rätt: den odlade vetearealen — de ryska och kinesiska distrikten oräknade —, som 1926/36 uppgick till i genomsnitt 101,5 milj. hektar, har 1937 stigit till 108 milj. hektar. Världsskörden av vete under 1937 beräknas ha blivit väsentligt större än på flera år. Och priserna äro åter stadda på nedgång. Utan en viss produktions inskränkning i importländerna är det, fortsätter Ohlin, svårt att se, hur en varaktig jämvikt mellan produktionskapaciteten och efterfrågan skall kunna uppnås med bibehållande av en prisnivå, som bereder jordbrukarna drägliga inkomster.

I »Staterna och världsekonomin» anger Ohlin sin syn på problemet i bland annat följande ordalag: »Ur ekonomisk synpunkt

borde det naturliga målet vara, icke att producera *alla* livsmedel inom landet, utan att ge full sysselsättning och rimliga och växande inkomster åt de befolkningsgrupper — vilka troligen skulle något avtaga i antal — som äro sysselsatta i jordbruket. Produktionen av mjölk, grönsaker och ägg skulle följaktligen ökas. Det är för det europeiska jordbruket naturliga produkter, som icke lämpa sig för långväga transporter. Å andra sidan skulle det vara möjligt att inskränka produktionen av brödsäd, socker och foderväxter och i vissa länder även fruktodlingen. Importen av vete, majs, kött och smör skulle ökas. Detta skulle medföra en större marknad för industrivaror i de länder, som exportera dessa livsmedel. De skulle icke endast få mera köpkraft utan även bli benägna att sänka sina tullar på industrivaror i utbyte mot den ökade livsmedelsförsäljningen.»

Ohlins program har måhända en mission att fylla som motvikt mot de tendenser till överdrifter, som litet varstans förekomma och varav den engelska varianten karakteriserats med orden »the British farmer first, the Dominion farmer next, and the rest nowhere». En återgång till forna tiders specialisering med avseende å den cereala produktionen torde icke komma i fråga redan på grund av sociala och strategiska skäl. Det kan därjämte, såsom anmärkes i »Report on international trade» med fog ifrågasättas, huruvida ens den ekonomiska vinsten av en långtgående specialisering är så stor, som hittills antagits. Åtskilligt talar sålunda för, att de låga spannmålspriserna sammanhängde med en hänsynslös rovdrift, som bland annat för alltid förött ofantliga, förut fruktbara områden i den amerikanska »Mellersta västern». Det kan icke skäligen begäras, att de europeiska lantbrukarna skola tvingas in i en ruinerande konkurrens, där priserna kalkylerats på basis av en jordutsugning, som innebär förtäring av nationaltillgångar.

Parallellt med jordbruksprotektionismen i de gamla industriländerna har industrialiseringen av en rad tidigare till övervägande del råvaruproducerande stater fortskridit. Ohlin nämner, att i dessa »nyländer» under andra halvåret 1934 producerades 20 procent mera industrivaror än 1928. Orsakerna härtill äro många, och bland dessa äro endast få av övergående natur. Av ekonomisk relevans, på längre sikt sett, äro framför allt vissa ingripande omläggningar av teknisk natur. Förkrigstidens produktion var till övervägande del baserad på ångkraft, och användningen av kolet som bränsle gav åt koldistriktet ett naturligt försprång vid industriens platsval; att malmen gick till kolet, var en obestridd sats. Efter kriget ha elektriciteten och oljan alltmer utträngt kolet som bränsle och därigenom även ekonomiskt möjliggjort en spridning av industrien till nya centra, till nya länder. I samma riktning verka ock de förbättrade kommunikationerna. Därigenom har för en lång rad industrigrenars vidkommande skillnaden mellan olika länder med avseende å naturliga förutsättningar betydligt minskats, där de icke rentav helt bort-

fallit; ekonomisk nationalism är för många länder icke en så dyrbar lyx som förr.

Därmed är emellertid icke sagt, att fördelarna av internationell specialisering skulle vara på väg att helt bortfalla. Men de komma i framtiden, såsom bland andra Ohlin påpekat, att delvis ligga på ett annat plan än hittills. I stället för den grova gränsdragningen mellan industriländer och råvaruländer börjar alltmer framträda en specialisering olika industriländer emellan. Av vittgående betydelse i detta sammanhang torde särskilt bliva stegringen av den mänskliga arbetskraftens produktivitet till följd av tekniska rationaliseringar. Dessa växla emellertid i hög grad med de särskilda industrigrenarna. Om därför också det allmänna tekniska vetandet håller på att spridas över hela världen, så kommer likväl varje land att ha möjlighet att inom vissa begränsade industrigrenar ta loven av andra länder.

En specialisering av sistberörda slag vilar helt på förutsättningen av ständigt nya tekniska förbättringar. Men i sin tur beror denna förutsättning på vidmakthållandet av ett visst mått av fri konkurrens. Redan av denna anledning utgör graden av statliga regleringar en av de huvudfaktorer, som måste tagas i betraktande, när det gäller att bedöma handelns framtidsutsikter.

Vid sidan av de statliga åtgärderna stå de konkurrenshindrande överenskommelserna inom det enskilda näringslivet. Under de svåra krisåren 1929-32 bröto ett stort antal internationella karteller samman. Åren efter 1932 har på detta område kännetecknats av ett återuppbyggnads- och konsolideringsarbete. Detta har delvis bedrivits efter andra riktlinjer än dem, som voro normerande för tidigare överenskommelser. Produktionskontrollen håller på att överges; till de få exemplen på karteller, som direkt avse reglering av produktionen, höra aluminium- och tennkartellerna. Överenskommelserna taga i stället i stigande utsträckning sikte på kontroll av exporten. Exempel härpå erbjuda — enligt en uppräknings i »Report on international trade» — pappers- och pappersmasekartellerna, ävensom kartellerna inom gummi-, te-, trävaru-, järn- och stålbranscherna samt den internationella glödlampstrusten.

Den privata kontrollen över världshandeln har genom kartellväsendets utveckling kommit att sträcka sig över ett betydande antal av de viktigaste stapelvarorna. Den sannolika följden härav är, att handeln med berörda varuslag under innevarande högkonjunktur blivit mindre än den eljest skulle ha varit. Huruvida man också skall kunna, i enlighet de flesta kartellernas syfte, mildra de värsta påfrestningarna under en kommande depression, d. v. s. förebygga en extremt minskad efterfrågan under denna, får framtiden utvisa.

De synpunkter, som i det föregående anförts, ha med nödvändighet blivit mycket allmänt hållna. Efter vad som anförts torde det dock framstå som fullt förklarligt, att återhämtningen för världshandeln varit mindre betydande än för den industriella produktionen, ja,

man torde i själva verket kunna gå ett steg längre och betrakta det som en överraskning, att handelsvolymen, trots alla dessa hinder, kunnat uppnå den siffra, den i dag har. Just denna omständighet synes göra det berättigat att med mera tillförsikt än som eljest är vanligt se framtiden an och detta så mycket hellre, som starka krafter äro i rörelse i syfte att så vitt möjligt neutralisera verkningarna av den stelhet, som utlösts av de berörda tendenserna.

Dessa strävanden ha tagit sig betydelsefulla officiella uttryck i sådana åtgärder och initiativ som Osломakternas överläggningar i våras och den därpå följande låt vara föga genomgripande kompletteringen av Oslokonventionen, van Zeelands amerikanska rekognosceringsfärd ävensom de mellan Förenta staterna och Storbritannien samt mellan sistnämnda land och dess dominier förda avtalsförhandlingarna. Allmänt torde den meningen omfattas, att en ekonomisk högkonjunktur, sådan som den, vilken präglat större delen av innevarande år, är den enda tidpunkt, då praktiska möjligheter erbjuda sig till begränsning av de skilda slag av handelshindrande åtgärder, som byggts upp under depressionsåren, liksom å andra sidan ett vidgat varuutbyte i nuvarande läge framstår som det säkraste medlet för bevarandet av det uppnådda väståndet.

En fråga för sig är sedan, enligt vilka avtalstekniska principer en sådan förbättring av villkoren för de ekonomiska relationerna mellan skilda stater skall kunna genomföras. I förgrunden står här meningsbrytningarna kring »mest gynnad nationsklausulen». Ur svensk synpunkt torde emellertid finnas föga anledning till tvekan. Den omständigheten, att vår export är så allsidigt fördelad på snart sagt alla länder, gör det till ett svenskt intresse, att denna princip upprätthålles. Ett ytterligare skäl för denna position ha vi ock däri, att England och Förenta staterna i stort sett genomgående slutit sina senaste handelsavtal på basis av mest gynnad nationsbehandling.

Sedan detta skrivits ha här hemma ett par speciella handelspolitiska frågor ställts under debatt. I ett nyligen hållet anförande framkastade nämligen folkpartiets ledare, hr Andersson i Rasjön, tanken på en sänkning av tullarna å byggnadsmateriel och lantbruksmaskiner. Uppslaget, som på flera håll inom pressen mottagits med gillande, är, åtminstone i vad angår tullen å byggnadsmateriel, icke alldeles nytt. Effekten av en tullsänkning på detta speciella område var nämligen föremål för undersökning i samband med valuta-propositionen till årets riksdag. Det framgick emellertid, av verkställda utredningar, att det ingalunda vore säkert, att den med en tullsänkning åsyftade verkan skulle kunna ernås, bland annat därför att en del av materielpriserna regleras genom utländska karteller. Det kan alltså tänkas, att vinsten av en tullsänkning skulle komma kartellerna och icke de inhemska avnämarna tillgodo. Vad åter beträffar en sänkning av tullen å lantbruksmaskiner, synes det — bortsett från det förhållandet, att vår export av dessa varor är mer än tre gånger så stor som importen — anmärkningsvärt, att hr Anders-

son här anbefaller en åtgärd, vars syfte måste betecknas som ganska oförenligt med vad folkpartiets främste ekonomiska expert, enligt vad förut visats, uppställt som målet för vår jordbrukspolitik.

R. Sn.

Ett svenskt järnverk. Sandvikens järnverk firade i år minnet av sin sjuttiofemåriga tillvaro. Efter de mått, varmed företagen inom Sveriges järnhantering mäta sin historia, är detta en kort period. För den nu levande generationen ter sig det faktum, att Sandvikens järnverk ännu ej nått högre ålder, som en egendomlighet; begreppet Sandviken som vårt största järnverk och som ett kvalitetsverk av högsta världsrykte är så rotat, att man vägrar göra fullt klart för sig, att på den plats, där det nu reser sig, för 75 år sedan var en marig skogsbacke, där de första arbetarna fingo söka sig husly i provisoriska träskjul och jordkojor.

Man skulle kunna kalla denna utveckling amerikansk och ändock får den, som tager del av den minnesskrift, som sammanställts till jubileet¹, föga intryck av amerikansk anda med allt vad den innebär av improvisation och ofta efemär storhet. Det är en jämn organisk utveckling, som man vid studiet av Sandvikens historia blir förtrogen med; sedan de första årens tunga svårigheter — konkursåren — genom seghet och outtröttlighet övervunnits, har utvecklingen varit i stort sett jämn utan språngartade framgångar men också utan svåra bakslag. Från att år 1868 hava utgjort endast 430,000 har bolagets eget kapital år 1935 stigit till över 31 millioner. Den säkra utvecklingen är emellertid ingalunda följden av en jämn konjunktur-utveckling, som företagets ledande män endast drivits med av. Kanske som i intet annat industriföretags historia kan Sandvikens utveckling tillskrivas en fortlöpande anspänning, som fått det kontinuerligas prägel framför allt därigenom, att ledningen av företaget under hela tiden varit knuten till samma familj. Det ligger ingenting av Buddenbrooksk avmattning och förslappning i dessa tre generationer av ledare: den initiativrike, patriarkaliske och kloke konsuln Göran Fredrik Göransson, vars mod och tillförsikt trots de svåra och personliga motgångarna under grundläggningsdecennierna aldrig läto sig rubbas, men som icke heller i den slutliga framgångens dagar slog över i övermod och lösaktig optimism, den framsynte och framgångsrike brukspatronen Anders Henrik Göransson, som på ett dittills i vårt land okänt sätt förstod att föra företagets produkter direkt ut på världsmarknaden, och den nuvarande chefen, K. F. Göransson, vilken på ett förebildligt sätt lyckats förverkliga den syntes av rationell affärsanda och social ansvarskänsla, som alltmera måste vara den moderne företagsledarens signum. I raden av företagets ledare står i övergången mellan gammal och ny tid en annan medlem av samma familj, Tord

¹ *Ett svenskt järnverk. Sandviken 1862—1937* under redaktion av Göran Hedin.

Magnuson, fostrad i en äldre tids åskådning men medvetet arbetande sig in i en ny tids krav och med en långt mera storsint uppfattning av ting och människor än de flesta av hans samtid anade.

Det är en egenartad bild, Sandvikens företagshistoria erbjuder. Utan anor i långt förgångna tider har det kanske blivit just det svenska företag, där traditionen äger mest fotfäste och det med livets egen rätt, därför att den är levande i verk och gärning. Den ingenjörsteknik och den affärsskicklighet, varpå detta företag byggt, stå också helt på egen grund. Sandviksstålets världsrykte har sin djupa rot i samma förhållanden, som skapat det svenska stålet i allmänhet dess anseende: det ädla utgångsmaterialet och den omsorgsfulla bearbetningen, som från beredningen av malmen till framställningen av det kallvalsade stålet, som någon gång är mera värt i vikt än guld, sker inom företaget självt. I produktionsprocessens noggranna övervakande finnas inga intervaller; dess omsorgsfulla genomförande är en förutsättning för vår järnhanterings ställning som kvalitetstillverkare.

Här har Sandviken stått i främsta ledet; i detta avseende har verket likväl alltid haft likar. Vad som emellertid framför allt skapat Sandvikens storhet har varit dess försäljningsorganisation. Åran av dess skapande tillkommer brukspatronen Anders Henrik Göransson och är så stor att han i viss mån kan betecknas som företagets andre grundläggare. Utan hans insats hade Sandviken aldrig blivit Sandviken. Under en tid, då Sveriges järnexport helt sköttes av handelshus, vilka i sin tur försålde till utländska handelshus, som åter endast genom agenter försålde till förbrukarna, gick han direkt på dessa. De pris, han uppnådde härigenom, blevo långt mera fördelaktiga än de, som kunde ernås med en rad av mellanhänder; genom den direkta kontakten med förbrukarna fick även själva fabrikationen incitament och inriktningar, som eljest icke skulle hava tillkommit. Numera är Anders Henrik Göranssons system allmänt praktiserat av de större järnverken; på 1870- och 80-talet var han en föregångare och hans företag har åtnjutit försprångets fördelar och heder.

Redan från början var Sandvikens avsättning till sin väsentliga del avsedd för världsmarknaden och det är där de stora framgångarna vunnits. Vårt eget lands konsumtionsförmåga är och måste alltid förbliva för liten för ett kvalitetsverk av Sandvikens storlek. Under sådana förhållanden gör man sig lätt den frågan: Skulle det hava varit möjligt att under nuvarande handelspolitiska, av statlig planhushållning mer eller mindre påverkade konjunktur inarbeta på världsmarknaden en exportproduktion som Sandvikens? Frågan torde utan vidare kunna besvaras nekande; utan ett fritt handelsliv, som låter det livskraftiga få and- och växtrum, växer det nya icke fram; det trives ej under institutioner, som ur folknyttans missförstådda synpunkt medvetet eller omedvetet komma att begränsa sin uppgift till att på produktionslivets område galvanisera det bestående och ibland sterila.

Sandvikens framgångar stå i nära samband med den ekonomiska liberalismen; styrkan att tåla även hårdare klimat har företaget samlat under en friare ekonomisk världsordning. I bolagets historia letar man fåfängt efter statliga insatser, som skulle hava främjat företagets utveckling; på motsatsen finnas åter exempel såsom den av kronan väckta processen angående äganderätten till Lanforsen och det därigenom i årtal fördröjda utbyggandet av denna krafttillgång. Vad som gått förlorat för landets ekonomi därigenom att i stället kol, med dess särskilt under krigstiden högt uppdrivna pris, importerats, medan inhemska kraftkällor runno bort till ingen nytta, är ett av exemplen på hur statens bidrag till näringslivets utveckling ofta gått i negativ och produktionshindrande riktning. Till bekräftandet av den oblyga och ihåliga fras, att staten varit näringslivets stora livgivare, varmed vårt land efter sovjetryskt propagandamönster smyckat sin paviljong i Paris, lämnar Sandvikens historia inga som helst belägg.

Att det tvärtom är näringslivet, som bär upp samhället, visar om något samhällsbildningen vid Sandviken. Från intet har här skapats ett välmående samhälle med institutioner och monument, som varit mönster för andra. Den medverkan, som staten lämnat i form av tillskapande av de för ett sådant samhälle nödvändiga samhällsinstitutionerna, har kommit dröjande och sent. Företaget har snart sagt på alla punkter givit sin omisskännliga prägel åt samhällsbildningen, och den enquête, som återfinnes i minnesverket, ger goda uttryck för den allmänna uppskattningen av järnverket hos den stora arbetarbefolkningen. Av intresse är inställningen till socialiseringsfrågan. Bland detta socialdemokratiskt färgade enquêtéklientel ha 47 % velat se socialiseringen avsevärt längre driven än i det nuvarande samhället, medan 18 % avgivit motsatt svar och 35 % lämnat frågan obesvarad. När emellertid frågan kommit in på det företag, vars förhållanden vederbörande känna och av vars styrka de äro beroende, har uppfattningen bestämt vänt sig (24 % ja, 38 % nej, 38 % obesvarade). Ett mycket intressant och belysande bidrag till den sinnesförändring beträffande det centrala i den socialdemokratiska uppfattningen, som inträtt och med full kraft verkar i de svenska arbetarnas sinnen!

Utgången skulle inte ha blivit denna, om den uppfattning, som lever kvar i socialdemokratisk doktrin och i många privatpersoners uppfattning (inom alla partier) om företagarkvärlden som den egoistiska kapitalismens företrädare, vore den riktiga. Även på det socialpolitiska området har Sandviken varit en föregångare; de åtgärder till samarbete med de anställda och de välfärdsanordningar, som där finnas, äro dock lyckligtvis numera inga enstaka företeelser utan allmänt förekommande på de av våra industriplatser, där ekonomin tillåter det. Det är en oskattbar lycka för vårt lands näringsliv att man småningom funnit den rätta vägen till samförstånd, som lämnat arbetarna deras rätt till social självverksamhet obestridd och kommit företagsledarna att i stället för att hindra den träda stödjande

till och ofta taga ledningen av ortens sociala välfärdsarbete. Detta är en inställning från näringslivets sida, som måste uppbäras av ett visst socialt patos, så visst som varje välsignelsebringande social verksamhet måste grundas i sinnelaget. Den medför också en väsentlig fördel därigenom att den socialpolitiska verksamheten aldrig förlorar kontakten med den ekonomiska utveckling, på vilken den med naturnödvändighet måste baseras. Här bli icke som i dagspolitiken de socialpolitiska välfärdsanordningarna lockmedel och partifanfärer i spelet om makten, och därför köpas här inga uppreklamerade fördelar med morgondagens bittra besvikelser; ansvarsanden har utrymme, därför att ansvaret ytterst bäres upp av dem, på vilkas gärning samhällets grundvalar vila.

Oavslutlig omsorg om tillverkningens alla detaljer, förutseende klokhet ifråga om företagets och dess marknadens utveckling, vidsynt omvårdnad om de anställda, på vilkas insatser så mycket beror, kännetecknar Sandvikens historia, som visserligen präglas av stora personligheters särmärke men också, så nationellt svensk som den är, bär drag som äro allmängiltiga för största delen av vårt lands produktionsliv. Vilketdera intrycket som må överväga, de leda båda till känslan av stolthet över den bild, som minnesverket ger — bilden av ett svenskt järnverk.

Karl Wistrand.

Unga statsbyggare. November är det historiska minnesfirandets högsäsong i vårt land. Det är framför allt de många och fascinerande problem, sammanhängande med vårt sagoskimrande stormaktsväldes uppkomst och fall, som då sysselsätta våra tankar. Mycket har säkerligen därvid tidigare förefallit oss svärbegripligt eller ofattbart. De händelser, som under de senaste årtiondena utspelats runt omkring oss i världen, ha emellertid givit den nu levande generationen helt andra möjligheter att förstå den dynamiska utvecklingen i 1600-talets Sverige än vad förut var fallet.

Våra dagars utveckling i Italien, Tyskland och Ryssland har på ett sätt, som man aldrig kunnat drömma om under den liberala aerans lugnt flytande tidsperiod, vittnat om de av starka personligheter burna idéernas oerhörda makt över folken. Många paralleller kunna på detta område dragas mellan Gustaf Adolfs verk och de fenomen vi nu bevittna i fråga om metoderna och tillvägagångssättet. Även olikheterna äro påtagliga och den främsta skillnaden mellan den på svensk botten uppförda statsbyggnaden och de moderna diktaturerna ligger i den förras så starkt framträdande demokratiska karaktär. Folkrepresentationens och menig mans frivilliga medverkan var sålunda ett av huvudmomenten i Gustaf Adolfs ledarprogram. De metoder, konungen använde för att framkalla och stimulera denna medverkan, erbjuda ett särdeles lönande studiefält. Dessa skola emellertid icke nu diskuteras. I stället skall uppmärksamheten blott fästas på ett förhållande, vars beaktande är ofrånkomligt, om man vill söka förstå utvecklingsförloppet, nämligen konungens och hans närmaste medhjälparens stora ungdom.

Då Gustaf Adolf i december 1611 övertog ledningen, var han knappt fyllda 17 år, och då han stupade vid Lützen hade han ännu icke fyllt 38 år. Axel Oxenstierna, ålderspresidenten i medarbetarstaben och rikskansler redan vid 28 års ålder, var vid konungens död 49 år. Adler Salvius var 42, Gustav Horn 40, Johan Banér 36, Åke Thott 34, Lennart Torstensson 29, Bernhard av Weimar och Nils Brahe 28 år. Och ändoek hade dessa i årtal tjänat konungen och riket.

Det är icke svårt att föreställa sig den unge Gustaf Adolf, sjudande av dådkraft och hänförd av uppgifternas storlek i kretsen av sina förtrogna. Hur måste icke hans djärva planer ha eldat de unga sinnena i hans omgivning, och huru starkt måste icke dessas entusiasm och beredvillighet ha verkat stimulerande på hans egna handlingar och beslut. Den ömsesidiga påverkan, som konungen och hans män utövade, återspeglades också i de resultat, som nåddes.

I alla lägen passar det givetvis icke att huvudsakligen lita enbart på ungdomlig kraft. En nations styrka måste vara summan av yngres och äldres samfälliga arbete. De äldstes råd ha ofta spelat en stor roll i staternas historia. Personer som Hindenburg, Clemenceau, Giolitti och Svinhufvud utförde delvis sina största historiska insatser långt in i ålderns höst. Men deras uppgift vid denna ålder var icke så mycket statsbyggande som statsbevarande, icke så mycket offensiv som defensiv. Ett land, som likt det begynnande 1600-talets Sverige befann sig i en oavslutad expansion, var framför allt beroende av den förnyelse, den stimulans och den avspänningsförmåga, som nya och unga generationer förmå skänka. Vilja att offra sig för ett mål och kraft att hålla ut i den tröttande striden präglade i hög grad männen kring Gustaf Adolf. Deras vilja och kraft sviktade ej, när de försiktiga och klenmodiga höllo tillbaka eller tillrådde en dålig kompromiss. Men alldeles särskilt måste lösningen av den nya stormaktsställningens organisatoriska problem och konstruktiva uppgifter ha främjats och befordrats av den ungdomliga friskheten och djärvheten hos konungen och hans medarbetarstab. Det förtjänar att minnas och begrunda, att vårt stormaktsvälde tillkomst likaväl som dess bestående resultat, trosfriheten, i så hög grad bär ungdomens insegel.

Gustaf Petri.

Kommunalvalen Medan vi här i Sverige detta år haft vad man i Norge. kanske skulle kunna kalla en politisk mellanöst, en lugn och nyttig viloperiod utan upphetsande valstrider, ha våra grannar norrmännen för kort tid sedan haft sina vart tredje år återkommande kommunalval. I jämförelse t. ex. med kommunalvalen 1934 och stortingsvalet i fjol höst blev årets kraftmätning mycket lugn och behärskad. Framför allt genom arbetarpartiets angelägna poängtering av valets politiska innebörd hade det fått en rikspolitisk prägel som kommunalvalen tidigare aldrig haft. Men samtidigt som Norge börjat få del av det ekonomiska uppsvinget, som tidigare nått Sverige, och därmed kommit att präglas av ett begynnande välstånd,

har landet kunnat glädja sig åt en stabilitet i det politiska livet, som man knappast sett maken till efter kriget. Man hade i detta läge inte väntat några större omkastningar. Resultatet blev också i stort sett status quo.

Alltsedan den splittrade norska arbetarrörelsen 1927 lyckades åstadkomma ett politiskt enande, har den, med undantag för ett speciellt betingat kraftigt bakslag vid 1930 års stortingsval, inhöstat den ena segern efter den andra. Mot bakgrund av det visserligen korta men skrämmande experiment som arbetarministären Hornsrud gjorde 1928 och partiets gamla släktskap med den kommunistiska internationalen verkade dessa framgångar mera hotande för samhällets övriga medborgare än vi här i vårt land kanske riktigt kunna föreställa oss. Det har varit en hetsad orolig stämning över de senaste valen. För eller mot ett socialistiskt Norge ha varit slagorden i den maktkamp som pågått.

Redan efter de segerrika valen 1933, när arbetarpartiet kom upp i en mandatsiffra av 69 av stortingets 150, gjorde det anspråk på att få avlösa den då sittande vänsterministären Mowinckel. 1934 års markerade framgångar vid kommunalvalen ansågos från arbetarhåll ägnade att understryka detta krav. Men inte förrän i mars 1935 tvingades hr Mowinckel till reträtt på sin hållning i krispolitiken, där arbetarpartiet och bondepartiet börjat finna varandra efter näraliggande exempel. Arbetarpartiet erbjöds nu regeringsmakten, och den robuste, trygge, praktiske f. d. lagerarbetaren från Hommelvik Johan Nygaardsvold utsågs av sitt parti att presidera i en ministär som partistyrelsen besatte post för post. Partiets radikalare falang, som dittills fortfarande hade en rent kommunistisk inriktning — och för övrigt i någon mån har det alltjämt — torde ha varit ytterligt betänksam mot att över huvud taget acceptera regeringsmakten så länge majoriteten inte var uppnådd. Hade inte den moderatare delen av partiet just vid den tidpunkten kunnat presentera exemplet Per Albin Hansson i Sverige, så finns det goda grunder att anta att man inte undgått en sprängning.

Det nödvändiga parlamentariska stödet fick regeringen från bondepartiet genom ett s. k. »kriseforlik», den norska termen för vårt mera expressiva kohandel, vars norska motsvarighet »hestebytte» inte riktigt slagit igenom som politisk term. Under dessa villkor, och på sistone i vissa frågor med stöd av vänstern, har arbetarregeringen nu suttit vid makten i över två år. Denna period synes ha varit av genomgripande betydelse för norsk arbetarpolitik.

Det är klart att två och ett halvt års regerande som parlamentarisk minoritetsministär måste ha sitt inflytande på politiken inom ett parti, som tidigare i huvudsak uppträtt som direkt samhällsomstörtande i sina syften. Det måste nödvändigtvis bli en viss skillnad mellan lära och leverne under sådana förutsättningar. Hr Nygaardsvold har blivit tvungen att stämma ner tonen. Den revolutionära fraseologin har mera exklusivt överlåtits åt smärre koryfээр. Och under direkt hänvisning till Per Albin Hansson och svensk so-

cialdemokrati ha statsministern och hans ännu mäktigare kollega, partiordföranden Oscar Torp, som sitter som socialminister, kunnat hålla en förhållandevis moderat kurs.

Detta har på borgerligt håll inte bevitnats med ogillande. Tvärtom är det alldeles påtagligt, att man, trots en naturlig skepsis mot vissa delar av regeringspolitiken, framför allt den ekonomiska, dock betraktar regeringsinnehavet som en god läxa för arbetarpartiet och en tillfredsställande utveckling för landet som helhet. Därmed är naturligtvis inte sagt att man helt och hållet litar på att inte den gamle syndaren kan vakna igen. Starka krafter inom arbetarrörelsen dra i radikalare riktning. Man kan utgå från att en sådan man som den mäktige Martin Tranmæl i Arbeiderbladet trivs hjärtligt illa med att inte få fortsätta den verksamhet som överensstämmer med hela hans natur: opposition. Men ännu fogar han sig i sitt öde, så att säga, och f. n. torde det vara en mycket stark majoritet för en fortsättning av moderationens politik.

Det vill med andra ord säga att regeringen själv och huvuddelen av dess parti inte har något emot att på de nuvarande betingelserna fortsätta i regeringsställning tills en ny styrkefördelning i stortinget eventuellt skapat nya förutsättningar för regeringsfrågans lösning. Oppositionspartierna torde också vara ganska obenägna att söka framtinga en kris, förutsatt att inte hr Nygaardsvold tar risken och börjar göra några socialistiska experiment enligt det gamla receptet.

Den kursomläggning som ägt rum inom arbetarpartiet behöver naturligtvis inte innebära någon omsadling för tid och evighet, framtingad som den är av rådande parlamentariska förhållanden. Men man har en stark känsla av att den försonligare politiken börjat göra de gamla omstörtningssfraserna en smula ur modet. Den nya arbetargeneration som är på väg i vårt grannland vänjer sig att se mera realistiskt på tingen, att drömma mindre och att till vardags stå med bägge fötterna på marken. Denna känsla är så stark långt in i borgerliga kretsar att den var den främsta orsaken till att socialistskräcken minskat och att ett övervägande lugn präglade sista valet.

Utan att kommunalvalets resultat kan påverka regeringens politiska eller speciellt parlamentariska ställning måste dock de socialistiska vinsterna betraktas som ett votum till regeringens förmån. Men man må lägga märke till en mycket viktig sak. Arbetarpartiets röstökning synes inte ha motsvarat den ökning det gjorde vid stortingsvalet i fjol. Detta bör ha givit regeringen en tankeställare och varit ett mycket glädjande budskap för det borgerliga Norge. Slutatserna torde till vissa fanatiska valmakares förtvivlan kunna dras så långt att även ett arbetarparti med fulländad organisation och reklamapparat i sin av många som obönhörlig betecknade frammarsch är underkastat de politiska opinionernas växling.

Till de glädjande tecknen vid norska kommunalvalet hör också att vissa små okynnespartier tyckas vara dömda till definitivt under-

Dagens frågor

gång. Den s. k. radikala vänstern tycks helt och hållet ha gått upp i vänstern, det frisinnaade folkpartiet har praktiskt taget utplånats. Så är i det närmaste fallet även med det bisarra samfundspartiet under trädgårdsmästaren, privatfilosofen Dybwad Brochmanns ledning. Allra mest glädjande äro dock de nya bevisen för att den norska fascismen, nasjonal samling, befinner sig i sjölatåget. Vidkun Quisling blev inte Norges »förelser». Hans politiska karriär efter det celebra »pepparöverfallet» i försvarsdepartementets korridor, när han en gång satt som bondepartiets försvarsminister, har varit sådan att man lite till mans här i Norden nu kan dra en lättnadens suck, när han äntligen av en sund opinion nästan bokstavligen kastas ut från den politiska scen, där han tänkt leka nordisk Hitler.

Ytterligare en detalj att lägga märke till är den kvinnliga uppmarschen. Norges kvinnor tyckas denna gång på ett både respektlöst och respektingivande sätt ha kastat sig in i striden. Och man kan väl inte annat än hälsa det med glädje, när det meddelas att de kommunala församlingarna på en rad platser runt om i landet komma att hysa upp till 20—25 procent kvinnliga medlemmar. Detta månde vara ett tidens tecken för mången i vårt land att begrundas!

A. B.